

gebroken leven. Talrijke tendenzen en stroomingen in deze eeuw komen dan ook samen in een diepgaande crisis van de ethiek. Zowel vanuit de dialectiek als vanuit de existentie-filosofie en het antihumanisme wordt deze crisis zichtbaar. Het vele spreken van de concrete situatie en het „Gebot der Stunde” vermag dit niet te verbloemen. Vooral de critiek op het humanum als repraesentant van den chaos blijkt den uitweg niet te kunnen wijzen. Dit antihumanisme heeft den tijd mee en produceert een idioom, dat machtig bekoort. Er zijn er, die bereid zijn in deze crisis een boek te schrijven als Gustav Slekow deed in 1936: *Humanität in Gefahr. Eine Analyse. Ein Weckruf*, maar er zijn vele anderen, die weigeren in het licht van een permanente crisis ook maar te luisteren naar Slekow's slotwoord: „Der Geist der Humanität ist mächtiger als Stahl und Granit aller Widersacher. Die verfolgte Idee ist wieder entstanden; stehen wir Prometheus-Söhne mannhafte zu ihr, so wird unser Sieg ewig sein wie sie.” Er zijn er echter ook, die niet alleen dit humanisme afwijzen — terecht — maar ook in hun visie op de menselijke existentie *vanuit* het Woord Gods moeilijk kunnen komen tot de concrete taak van en het concrete gebod voor dien mensch, omdat zij *tegenover* de verheerlijking van de humaniteit niet tenvolle kunnen komen tot het Schriftuurlijk licht over den dienst des menschen in gehoorzaamheid aan het hem gegeven concrete gebod ⁸¹⁾.

* * *

Het is in dit verband allerm minst bevreemdend, dat de theologie na den oorlog zich intensief ging bezighouden met het Koninkrijk Gods. Ze heeft daarbij heftig gereageerd tegen de evolutionistische beschouwing van het Rijk Gods uit de 19e eeuw, die een progressie van de wereld leerde, waaraan ieder mensch kon en moest meewerken ⁸²⁾. Het gaat in de discussie vooral om de visie op het Christendom als een cultuurmacht, op het Rijk Gods als een rijk van zedelijke doeleinden, van de verzedelijking van deze wereld.

⁸¹⁾ De onzekerheid op dit punt kan men duidelijk bespeuren in het genoemde artikel van NOORDMANS. Men vergelijk ook de gevoerde discussie (a. art. pag. 44 v.) waarin Mr J. SCHOKKING zijn bezorgdheid uitsprak voor het quietisme. NOORDMANS sprak over een „mystische terughouding”, die de kerk bij haar agressie in acht moet nemen (pag. 46); vgl. stelling 7: „De inwerking der Christelijke vrijheid op de wereld is incidenteel en fragmentarisch” (pag. 27). In verband hiermee noemt NOORDMANS de uittaling van LUTHER „dat de zonde niet van den mensch kon worden afgedaan, maar dat de mensch uit de zonde moet worden weggenomen, zoodat de zonde overblijft” „de eenig verstaanbare theologie” voor onze tijd (pag. 47). Wel zegt NOORDMANS, dat het leven op doorbraak is aangelegd en dat de daemonische consequentie der dingen niet onverbreekelijk is (41). Er blijft ruimte voor „het spel der kinderen Gods”. Deze gedachte van het „spel” is illustratief voor NOORDMANS' gedachtengang. Vgl. zijn *Herschepping*, 1934, pag. 178: „Op een indirecte, raadselachtige wijze, even ondoorgrondelijk als de eeuwige verkiezing zelf, houdt God het spel Zijner kinderen gaande. Hoe hun arbeid samenhangt met die van de andere medearbeiders Gods, dat weten we niet.”

⁸²⁾ H. FRICK, *Das Reich Gottes in amerikanischer und in deutscher Theologie der Gegenwart*, 1926.